

Питання шевченкознавства

Роксолана Зорівчак

УДК 81'255.4=111"1868–2014"; 82-1 Т. Шевченко

АНГЛОМОВНА ПОЕТИЧНА ШЕВЧЕНКІАНА (1868–2014): СТИСЛИЙ ОГЛЯД

Статтю присвячено історії англомовної поетичної шевченкіани. Ця історія тісно пов'язана з історією еміграції українців до Канади та США, що розпочалася 1891 р. У статті розглянуто діяльність Агапія Гончаренка (справжнє ім'я – Андрій Гумницький), який у 1868 р. перекладом англійською мовою уривків із поеми "Кавказ" започаткував англомовну шевченкіану. Стаття подає також докладну характеристику найвагоміших англомовних перекладачів Шевченкового слова – Е.Л. Войнич, Джона Віра, Віри Річ, В. Кіркконела, К.Г. Андрусихина, П. Фединського. Чимало уваги присвячено перекладознавчому аналізу окремих перевтілень.

Ключові слова: Тарас Шевченко, поет, переклад, відтворення, Кобзар, сприйняття, поезія, свідомість.

Roksolana Zorivchak. The reception of Shevchenko's writings in the Anglophone world (1868–2014): a concise review

The article focuses on the reception of the poetry by Taras Shevchenko in the English-speaking countries. Anglophone Shevchenkiana is closely connected with the immigration of Ukrainians to Canada and the USA which started in 1891. The article focuses on the activities of Agapius Honcharenko (real name Andriy Humnytsky), who launched the Anglophone Shevchenkiana by translating some excerpts from "The Caucasus" in 1868. It also provides more detailed information on the most gifted translators of the works by Shevchenko – E.L. Voynich, John Weir, Vera Rich, W. Kirkconnell, K.H. Andrusyshyn, P. Fedynsky. The peculiarities of translations are also being widely discussed.

Key words: Taras Shevchenko, poet, translation, reproduction, Kobzar, reception, poetry, consciousness.

Є земля з високими мостами,
Є земля з стежинами у світ...
І святе є рідне слово мами,
Й над всіма п'яти материками
Не стиха Шевченків "Заповіт".
М. Томенко

Нині англійська мова найпоширеніша у світі, тому англомовні переклади українського художнього слова – один із вагомих чинників нашого утвердження як нації у світовому літературному контексті. Саме тому настільки вагома англомовна шевченкіана.

Поступово Шевченкова творчість входить як естетична цінність і цілісність в англомовні літератури. Поет давно був знаний у колах українських іммігрантів як патріот, символ болючо-коханої, але навіки втраченої Вітчизни, в академічних – як об'єкт наукового дослідження. Тепер ширші читацькі кола англомовного світу призвичаюються сприймати творчість Т. Шевченка як художнє втілення історичної пам'яті української нації, як одну з найяскравіших сторінок у світовій літературі нарівні із творчістю Дж.Г. Байрона, О. Пушкіна, В. Вітмена та ін. До британської, американської, канадської та австралійської

літератур ім'я Т. Шевченка входить значною мірою паралельно. Переклади його творів, книжки та статті про нього в будь-якій із цих країн, а також радянська англomовна шевченкіана відкривають йому шлях в усі чотири літератури. Слово Т. Шевченка в англomовних перекладах доходить і до численних народів Африки та Азії.

Хоча в англomовному світі загалом зацікавлення художньою літературою, духовна потреба в ній постійно зменшуються, здобутки англomовної поетичної шевченкіани вагомі. Дотепер понад сто перекладачів намагалося донести Шевченкове слово до англomовного читача. Були серед них аматори (Е.Дж. Гантер, Г. Любач-Пізнак), досвідчені перекладачі (О. Івах, Джон Вір, П.П. Селвер, А.М. Біленко, П. Фединський), університетські професори-славісти (К.О. Меннінг, В. Кіркконел, К.Г. Андрусишин, М. Найдан), видатні літературні особистості, зокрема Е.Л. Войнич та Віра Річ. Англomовну шевченкіану в англomовному світі досліджували мало й не дуже цікавилися нею. Так, до 1957 р. опубліковано вже чимало перекладів поезій Т. Шевченка англійською мовою. Однак В. Державин у лондонському кварталнику "The Ukrainian Review" 1957 р. у статті про українську післявоєнну літературу діаспори стверджує, що твори Т. Шевченка англійською мовою перекладав передусім В.К. Метьюз [12, 16], хоча насправді цей науковець твори Т. Шевченка ніколи не перекладав.

Матеріали англomовної шевченкіани мають неоднакову історико-літературну вартість, їх необхідно оцінювати критично. На жаль, відчувається, що переклади виконувалися спонтанно, без будь-якої науково осмисленої програми. Водночас уже вийшло друком чимало англomовних видань поетових творів, зокрема в Лондоні (1911, 1961, 2013), Тюлоні, провінція Манітоба (1922), Джерсі-Сіті, штат Нью-Джерсі (1945), Джерсі-Сіті та Нью-Йорку (1961), Торонто (1951, 1961, 1964), Вінніпезі та Нью-Йорку (1961), Мюнхені (1961), Москві (1964, 1979), Києві (1977, 1988, 1989, 2001, 2007, 2013), Сиракузах, штат Нью-Йорк (2010), Львові (2014). Поезії Т. Шевченка в англійському перекладі друкуються в антологіях та доволі часто з'являються в англomовній періодиці. Усі Шевченкові віршові твори відтворено англійською, до того ж окремі з них мають по декілька інтерпретацій, що дуже важливо, оскільки більшості творів Т. Шевченка властива певна варіантність інтерпретацій. Поему "Тарасова ніч" та вірші "N. N." ("Сонце заходить, гори чорніють..."), "Минають дні, минають ночі..." перекладено вісім разів, поезії "Думи мої, думи мої..." (1839), "Мені однаково, чи буду...", "І небо невмите, і заспані хвилі..." мають по дев'ять англomовних перевтілень, "Садок вишневий коло хати..." – одинадцять, а "Заповіт" – двадцять чотири. Безумовно, вимагати від перекладача, що відтворив два-три поетові вірші, високого рівня адекватності дуже важко. Адже вся творчість поета – це певна цілісність, це певний образний світ, це певна алегоричність, яку варто до глибин відчуті і зрозуміти. Кожен переклад – це, очевидно, перевтілення. А перевтілюватися легше, коли світогляди автора та перекладача близькі. Тоді можна й перевтілюватися й залишатися самим собою, а це дуже важливо для творчої особистості. Саме тому серед найкращих перекладачів Т. Шевченка чимало патріотів, борців за волю (А. Гончаренко, Е.Л. Войнич, Віра Річ).

Щоб зрозуміти творчість Т. Шевченка, треба відчувати потребу його читати і треба вміти його читати. Найбільша складність перекладу Шевченкової поезії полягає в закодованій у ній мовній картині світу на рівні реалій (*бандура, китайка, чумак, кобзар, свячений*), національних символів (*калина, барвінок*), історичних алюзій (*Хортиця, Великий Луг, Коліївщина, Батурич, Суботів*), словесних образів, що є часто найкращими провідниками у край поета ("недвига серцем"; "і сторч на море поглядав, мов на Іуду"; "щоб та печаль

не перлася, як той москаль, в самотню душу”) та насиченого асоціативного поля певних слів (*гомоніти, туга, журба*).

Аналізуючи англомовні переклади поезії Т. Шевченка, варто враховувати її надзвичайну музикальність та пристрасність. Справедливо стверджує відомий дослідник англомовних перекладів Шевченкової поезії О. Жомнір: “Усі рівні поезії “Кобзаря” – ідейний, тематичний, емоційний, просодійний, інтонаційний та ін. – пронизує та об’єднує дивно цілісна поетична особистість самого Шевченка” [3, 3]. Доречно тут згадати й вірш Б.І. Антонича “Шевченко”: “Твое наймення, мов молитву, кладемо на стяг, / бо знаємо, що, мов тавро, понесемо в життя / печать Твоїх палючих слів, що пропекла до дна нам душі” [1, 337].

Перший англомовний переклад поезії Т. Шевченка датується 1 березня 1868 р., коли політемігрант з України, православний священник і громадський діяч Агапій Гончаренко (насправді – Андрій Гумницький) опублікував у видаваному ним двотижневику “The Alaska Herald” (“Вісник Аляски”) власний прозовий переклад уривків із поеми “Кавказ” (рядки 89-105, 128-129) під назвою “Цікаві думки поета Тараса Шевченка” [див.: 13]. Для перекладу А. Гончаренко вибрав вбивчі сарказмом рядки, які викривають облудність царських маніфестів, релігійних доктрин, офіційної преси, що позиціонували загарбницьку політику царату як вчинки ласки, доброти, милосердя.

У перекладі не відтворено вагомої інверсійної епітетної конструкції “Сибір неісходима”; лише частково передано сентенцію “Од молдованина до фінна / На всіх язиках все мовчить, / Бо благоденствує!” – “but all, from the Moldavians to the Finns, are silent”. Як прозове відтворення віршового оригіналу Гончаренків текст не може претендувати на повноцінний переклад у сучасному розумінні цього терміна, але він має велике історико-літературне значення.

1876 р. датується перша окрема публікація про Т. Шевченка в англомовній пресі: у жовтневому випуску щомісячника “The Galaxy” (“Плеяда”), що виходив у Нью-Йорку, американський журналіст і визначний республіканський діяч часів громадянської війни у США 1861–1865 рр. Джон Остін Стівенс опублікував статтю “Шевченко – національний поет Малоросії” [див.: 44]. У ній Дж. Стівенс досить докладно розглянув життя та творчість поета, переказав зміст творів “Гамалія” й “Мар’яна-черниця” та дав неримований переклад вірша “Садок вишневий коло хати...”.

Глибший аналіз і докладніші інформації про Т. Шевченка знаходимо у працях відомого славіста та першого українця Великобританії Вільяма Річарда Морфіла. Перша його стаття, значною мірою про Т. Шевченка, – це “Селянські поети Росії” (1880) [див.: 17]. У ній автор уперше подає прозовий переклад початкових восьми рядків поезії “Як умру, то поховайте...” – твору, що ввійшов не тільки в історію літератури, а й у свідомість українського народу як “Заповіт”. Згідно з інформацією, поданою в “Шевченківській енциклопедії”, у видавництві “Наукова думка” 1989 р., до 175-річчя від дня народження Т. Шевченка, вийшла найповніша антологія перекладів “Заповіту”, що містила інтерпретації 150 мовами. До речі, антологія вийшла накладом у 27700 примірників [4, 687]. Такі наклади видаються нам тепер абсолютною фантастикою...

У 1886 р. британський дослідник публікує статтю “Козацький поет”, повністю присвячену Т. Шевченку. У ній, крім перших восьми рядків “Заповіту”, розміщено прозові переклади віршів “Садок вишневий коло хати...”, “Ой три шляхи широкії...”, “Ой одна я, одна...” (перших восьми рядків) [див.: 15]. 1903 р. В. Морфіл публікує рецензію на антологію української літератури “Вік” [див.: 16]. Матеріали про Т. Шевченка тут переважно ті самі, що й у статті “Козацький поет”, але подано також віршові переклади чотирьох рядків “Подражання 11 псалму” – “Возвеличу / Малих отих рабов німих! / <...> Поставлю слово” та перших восьми

рядків “Заповіту”. Переклади сумлінні, але малопоетичні, навіть семантично не зовсім відповідні: *broad grasses* (“великі трави”) – це не “лани широкополі”. В архіві дослідника в Тайлорівському інституті в Оксфорді зберігається ще один рукописний переклад із Т. Шевченка – вірша “І день іде, і ніч іде...”.

В. Морфіл не перший дав віршовий переклад зачинних восьми рядків “Заповіту”. Першість належить Френсісу Петріку Марчанту. 1897 р. він опублікував розлогу статтю про Т. Шевченка в “Записках Англо-російського літературного товариства” і подав у ній власні переклади декількох поезій – перших восьми рядків “Заповіту”, поем “Іван Підкова”, “Тарасова ніч”, віршів “Минають дні, минають ночі...”, “Огні горять, музика грає...”, “Думи мої, думи мої...” (1839) [див.: 14]. Ф. Марчант послуговувався не оригіналами, а російськими перекладами М. Курочкина, М. Михайлова, О. Плещеева з російського видання “Кобзаря” 1869 р. Усе ж він намагався сумлінно, на професійному рівні відтворити художні особливості Шевченкових творів, поетову образність. Його переклади, попри їхню фрагментарність, свідчать про певне зацікавлення англомовного світу Шевченковою творчістю.

На початку ХХ ст. серед перекладачів Т. Шевченка вирізняється Етель Ліліан Войнич – англійська письменниця й композитор, авторка славнозвісного роману “Гедзь”. У 1890-х рр. Е. Войнич почала перекладати твори Т. Шевченка. Після двадцяти років праці опублікувала 156 поетових рядків [див.: 42]. Е. Войнич – визначна літературна постать, обдарована поетично й музично. Вона мала нагоду пізнати і сприйняти Шевченків дух, бо й сама брала участь у революційній боротьбі проти царату й була особисто знайома з І. Франком та М. Павликом. Е. Войнич переклала твори “Минають дні, минають ночі...”, “Зоре моя вечірняя...” (ліричний вступ до поеми “Княжна”), “Заповіт”, “Мені однаково, чи буду...”, “Косар”, “Минули літа молодії...” (під назвою “Winter”). Найдовершеніші серед перекладів – “Заповіт”, “Зоре моя вечірняя...”, “Мені однаково, чи буду...”. Безмежна щирість цих поезій проривається крізь переклад, порівняймо: “Мені однаково, чи буде / Той син молитися, чи ні... / Та не однаково мені, / Як Україну злії люде / Присплять, лукаві, і в огні / Її, окраденую, збудять... / Ох, не однаково мені” [9, т. 2, 8] – “I care no longer if the child / Shall pray for me, or pass me by. / One only thing I cannot bear: / To know my land that was beguiled / Into a death-trap with a lie, / Trampled and ruined and defiled... / Ah, but I care, dear God; I care!” [42, 34].

Е. Войнич уберегла багатство змісту і своєрідність стилю першотворів: прийом перенесення (“Мені однаково, чи буду...”, “Минають дні, минають ночі...”), повтори, мелодійність внутрішніх рим, риторичні звертання (“Минають дні, минають ночі...”). Найслабше перекладено вірш “Косар” – із привнесенням мотиву жаху, песимізму як домінуючого. На ці переклади з’явилося чимало рецензій в українській, російській та англомовній пресі.

Заборона царату відзначати Шевченків ювілей 1914 р. сприяла появі низки статей про українського поета в англомовній пресі й нових перекладів, зокрема Персі Пола Селвера [20; 22] та Карла Еріха Бехгофера Робертса (у співавторстві із Софією Вольською) [див.: 10].

П. Селвер – англійський перекладознавець, фразеограф, перекладач (головно із чеської мови). 1957 р. він переклав із французької мови англійською книжку В. Александрова (російського емігранта) про М. Хрущова “Khrushchev of the Ukraine” (“Хрущов з України”). Він звернув увагу на творчість Т. Шевченка в 1914 р., коли преса вмщала чимало інформації про так звані “німий ювілей”. Зокрема, зацікавила його стаття В. Левицького “Література України”, яку він переклав англійською мовою. 1 квітня 1915 р. П. Селвер опублікував у

тижневику “The New Age” власний переклад Шевченкового “Заповіту”. 1916 р. у тому самому журналі він надрукував переклади автобіографічного листа Т. Шевченка до редактора журналу “Народное чтение” (у редакції П. Куліша) та уривків із поетового щоденника. Ті ж переклади П. Селвер умістив в “Антології новітньої слов’янської літератури” 1919 р. разом із своїми перекладами Шевченкових віршів “І небо невмите, і заспані хвилі...”, “Якби ви знали, паничі...” (перші 42 рядки), “Огні горять, музика грає...”. У 1960–1964 рр. переклав повість Т. Шевченка “Художник”. Дотепер лише уривки перекладу надруковано в літературному додатку до газети “Times” [див.: 29]. Написав передмову до англomовної збірки Шевченкової поезії, що її переклала Віра Річ. В історії англomовної шевченкіани надають велику вагу тому, що П. Селвер був видатним літератором і перекладачем та що свої переклади творів Т. Шевченка він публікував у першокласному літературному тижневику, який був дуже популярним. Водночас він не завжди відтворював у своїх віршових перекладах блискучу поетику Т. Шевченка, його іскрометні словесні образи. Переклади П. Селвера часто передруковували, зокрема двомовний журнал “Наше життя” – “Our life” (Нью-Йорк), англomовний кварталник “Forum”. “Заповіт” у перекладі П. Селвера опубліковано в англomовному перекладі книжки Ю. Бойка “Шевченко і західноєвропейська література” (Лондон, 1956).

К.Е.Б. Робертс – англійський літератор і журналіст, перекладач (головно з російської мови). У 1917 р. за його редакцією вийшла антологія російської поезії, де, крім драми “Вавилонський полон” Лесі Українки, опубліковано також Шевченкову поему “Катерина” [див.: 10]. К. Робертс переклав обидва твори у співавторстві з киянкою С. Вольською. Переклад “Катерини” не відтворює адекватно оригінал уже тому, що він прозовий. У 1928 р. К. Робертс та С. Вольська переклали поему “Тарасова ніч”.

На популяризацію Шевченкового імені, зокрема у США й Канаді, вагомо вплинула українська трудова імміграція, започаткована як масове явище 1891 р. Ця трагічна історія сприяла зростанню англomовної Шевченкіани, загалом розвитку художнього перекладу з української мови англійською. Під впливом українських поселенців – “людей у кожухах” – українським художнім словом зацікавлюються Ф. Лайвсей, Е. Дж. Гантер, П. Канді.

1916 р. у перекладі Ф. Лайвсей опубліковано збірку “Пісні України з русинськими віршами”, що містила “Думу про Марусю Богуславку”, понад 70 народних пісень, зокрема обрядових та історичних, а також поезії І. Котляревського, С. Руданського, Ю. Федьковича, С. Воробкевича й Т. Шевченка: “У неділю не гуляла...”, “Чого ти ходиш на могилу?...”, “Сонце заходить, гори чорніють...”, “Тополя”, “Не для людей, тієї слави...”, “Думка” (“Нащо мені чорні брови...”), “Навгороді коло броду...” (уривок) [див.: 43]. Переклади недосконалі, не дуже майстерні. Намагаючись відтворити український національний колорит, перекладачка вживає багато транскрибованих слів і калькованих висловів, роблячи переклад іноді незрозумілим для англomовних. У тексті “Тополі” пропущено 31 рядок, тобто 14 відсотків усієї поезії. Водночас у перекладах багато вставок, відсебеньок, порівняймо: “Навгороді коло броду / Барвінок не сходить, / Чомусь дівчина до броду / По воду не ходить” [9, т. 2, 144] – “In the garden beside the water / Barwenik will not grow / Nor will the maiden to the river go – / The miller’s daughter, / Her pails to fill” [42, 109]. Та все ж збірка відіграла позитивну роль: вона хоча би частково розкрила перед канадцами надзвичайну скарбівню українського художнього слова. На неї з’явилася дуже багато захопливих рецензій у пресі США, Великобританії й Канади.

1902 р. канадська влада послала лікаря й місіонера Е.Дж. Гантера до поселення Тюлон, щоб асимілювати українських дітей в інтернаті. Та незабаром Е. Гантер змінив свою думку: працьовиті українці зацікавили його, і він став оборонцем доброго українського імені в Канаді, вивчив українську мову. Захопившись Т. Шевченком, почав перекладати його твори в 1910 р. Видав свої переклади власним коштом 1922 р. під назвою “Кобзар України” [див.: 45] (факсимільне видання – 1961 р.). Усього переклав 23 твори, серед них “Чернець”, “Гамалія”, “Тарасова ніч”, “Наймичка”, “Кавказ”, послання “І мертвим, і живим...”, “Заповіт” і чимало ліричних поезій. Крім творів “Минають дні, минають ночі...”, “Сонце заходить, гори чорніють...”, “Заповіт”, усі інші перекладено англійською мовою вперше. У перекладах Е. Гантера є окремі цікаві перекладацькі знахідки і вдалі перевтілення, але загалом художня вартість перекладів незначна. Е. Гантер не був поетом, не завжди мислив образами, часто не міг проникнути у глибину Шевченкового образного світу. У його інтерпретаціях відчувається послаблення художнього звучання оригіналів (“На панщині пшеницю жала...”, послання “І мертвим, і живим...”); лаконічні образні вислови Е. Гантер інколи перекладає ускладнено, нечітко, а часом невірно (“Наймичка”). Слабо володіючи віршем, він не міг повністю передати багатство Шевченкової поезії, звертав мало уваги на відтворення архітекτονіки творів, вилучав українські реалії, географічні назви. Критика була дуже суворою до Е. Гантера, однак книжка все ж була корисною. Протягом десятиріч це видання було найповнішим тлумаченням Т. Шевченка англійською мовою, що допомагало ознайомитися з тематикою його творчості.

Іншим місіонером, котрий, захопившись українською літературою, став перекладачем, був П. Канді. Він відомий як перекладач творів І. Франка (збірки 1932, 1948 та 1968 рр.) і Лесі Українки (збірка 1950 р.). П. Канді дав неримований, але за ритмікою близький оригіналові переклад “Заповіту” (1926). Переклав також вірші “Ой три шляхи широкії...” (1943), “Марку Вовчку” (1947).

1931 р. вийшла антологія слов'янської поезії в англійському перекладі Едні Ворслі Андервуд. У ній творчість Т. Шевченка репрезентована бібліографічною довідкою і трьома перекладами з великою кількістю шаблонних фраз: “Минули літа молодії...”, “Заповіт” (уривок), ліричний вступ до поеми “Княжна” [див.: 46].

1933 р. опублікував свої переклади творів Шевченка канадський український поет Онуфрій Івах у перекладеній ним добірці українських пісень та поезій [див.: 47]. У ній знаходимо заспів балади “Причинна”, вірші “Садок вишневий коло хати...”, “У гаю, гаю вітру немає...” (пісня Яреми з поеми “Гайдамаки”), “Ой одна я, одна...”, “Огні горять, музика грає...”, “І небо невмите, і заспані хвилі...”, “Заповіт”. Перші чотири вірша перекладено вперше. 1956 р. О. Івах переклав “Розриту могилу”. Переклади – цілісні, у них адекватно відтворено ритмомелодіку оригіналу (“Ой одна я, одна...”), виразне бачення Шевченкових образів, порівняймо: “І небо невмите, і заспані хвилі; / І понад берегом геть-геть, / Неначе п'яний, очерет / Без вітру гнеться” [9, т. 2, 109] – “Above, the dirty sky; / below, the sleepy sea; / And yonder, stretching far away / Along the shore, in a drunk way / The rushes droop without a wind” [47, 22]. О. Івах, щоправда, не зважився передати на денотативному рівні надзвичайно містку й оригінальну Шевченкову епітетну конструкцію “небо невмите”. Вочевидь, Івахові переклади не бездоганні: у них присутня певна риторичність (“Огні горять, музика грає...”), нотки романтичної ностальгії, чужої першотворам (“Заповіт”), змістові неточності (“Ой одна я, одна...”), іноді втрачено український колорит (“Садок вишневий коло хати...”) тощо. О. Івах інколи додавав свої заголовки й не зазначав, звідкіля бере уривки. Так, переклад вірша “І небо невмите, і заспані хвилі...” опубліковано під назвою “The Aral sea prison”.

Шевченків ювілей 1939 р. приніс нові переклади – відомого англійського письменника Джека Ліндсея та маловідомого ірландського літератора Патріка Бресліна. Письменник, критик, перекладач, зокрема російських письменників, Дж. Ліндсей, вивчаючи сильні й революційні постаті в історії літератури (“poets of stubborn integrity” – “поетів впертої цілісності”), захопився в 1930-х рр. Т. Шевченком як надзвичайно самобутнім майстром слова і пензля й почав перекладати його твори. Переклади (6 віршів – 178 рядків) вміщували “Заповіт”, “Якби ви знали, паничі...”, “Сон” (“На панщині пшеницю жала...”), “Садок вишневий коло хати...”, “І золотої й дорогої...”, “Ой діброво – темний гаю...” (два останні твори перекладено вперше) [див.: 26]. Переклади характеризує змістова точність (“І золотої й дорогої...”, “Ой діброво – темний гаю...”), революційна пристрасність оригіналів (“Якби ви знали, паничі...”, “Заповіт”) та цікаві ритмічні пошуки. Водночас відчувається, що Дж. Ліндсей не знав української мови й не перекладав з оригіналу. У перекладах багато ампліфікацій (“Сон”, “Садок вишневий коло хати...” “І золотої й дорогої...”), часто втрачено напругу, лапідарність вислову оригіналу.

П. Бреслін у 1930-ті рр. студював у Москві, де опанував російську та українську мови. Його переклади з Т. Шевченка опубліковано в радянській англійській пресі 1939 р. [див.: 24; 25]. Переклад “Заповіту” передруковано в Канаді [48, 3]. Він переклав рядки 393-686 поеми “Катерина”; заспів балади “Причинна”, вірші “Заповіт”, “Не женися на багатій...”, “І виріс я на чужині...”, “Я не нездужаю, нівроку...”. Останні три поезії англійською мовою перекладено вперше. Переклади посередні щодо художнього рівня, найадекватніші серед них – “Не женися на багатій...”, уривки “Катерини”. Інтерпретація “Заповіту” цікава ритмічними пошуками (старовинний розмір англійських народних балад). У перекладах пропущено окремі рядки (“І виріс я на чужині...”, 40-42), вилучено або невдало передано реалії (“Заповіт”, “Катерина”), трапляються текстові перекинуття (“Я не нездужаю, нівроку...”).

У 1940–1941 рр. в англійському журналі “The Ukrainian Life” (“Українське життя”), що його видавав Український робітничий союз у Скрантоні (штат Пенсильванія), опубліковано Шевченкові твори в перекладі американської літераторки та медика Гелен Любач-Пізнак: “Тополя”, “Мені однаково, чи буду...”, “Ой три шляхи широкі...”, “Утоплена”, “Ой гляну я, подивлюся...”, “Коло гаю в чистім полі...”, “По улиці вітер віє...”, “Вітер з гаєм розмовляє...” [19; 31-33]. Крім перших трьох, усі інші твори перекладено вперше. Перекладам властиві змістова вірність, влучне відтворення ідейної сутності оригіналів, їхніх художніх засобів, зокрема просодичних. Однак вони інколи хибують на буквалізм, неповну передачу національного колориту.

1945 р. датується збірка перекладів, що вміщує четверту частину віршової спадщини Т. Шевченка. Вона належить славісту Колумбійського університету Кларенсу Огастесу Меннінгу [див.: 28]. Перший переклад – уривок “Вступу” до поеми “Гайдамаки” – опубліковано 1928 р. Навіть там, де переклади змістово вірні, вони важкі для читання. Їм бракує Шевченкового духу, вони досить часто звучать прозово й дають відчуття, що перекладач – не поет.

1955 р. журнал “The Ukrainian Review” (“Український огляд”) опублікував переклади С. Джіффея – “Заповіт” та “Садок вишневий коло хати...” [див.: 41]. Переклад “Заповіту” цікавий екстравагантним розв’язанням перекладацьких проблем: він написаний вільним віршем, без дотримання традицій англійської просодії – це більше В. Вітмен, ніж Т. Шевченко.

Напередодні Шевченкових ювілеїв 1961 та 1964 рр. активізувалася діяльність поетових перекладачів. Серед них вирізняється виходець з української

трудової імміграції Іван Вив'юрський, відомий у літературі як Джон Вір. Над перекладами Шевченкових творів він працював із середини 1940-х рр. Перші переклади – вступ до поеми “Сон” та уривок вірша “До Основ'яненка” (рядки 41-52: “Тільки ворог, що сміється... / ...От де, люде, наша слава, / Слава України”) 15 лютого та 1 березня 1948 р. опублікувала газета “The Ukrainian Canadian”. 1951 р. у Торонто вийшла перша книжечка Джона Віра про життя та творчість Т. Шевченка [див.: 48]. У ній декілька перекладів Шевченкових творів авторства Джона Віра. Лише “Заповіт” подано в перекладі П. Бресліна [48, 3]. 1961 р. вийшла в Торонто англomовна добірка віршів Т. Шевченка “Вибране”, що відкривається розвідкою Джона Віра й містить його переклади творів поета [див.: 37]. Він також був упорядником, редактором та автором багатьох перекладів англomовної збірки віршових та прозових творів Т. Шевченка, опублікованої 1964 р. у Москві [див.: 35]. Переклади Джона Віра часто передруковували, зокрема в “The Ukrainian Canadian” та у збірках англomовних перекладів творів Т. Шевченка, опублікованих у Києві в 1977 р. [див.: 6] та в Москві в 1979 р. [див.: 34]. У збірці 1977 р. уміщено лише один новий переклад Джона Віра – вірша “Не нарікаю я на бога” (“It’s not that I’m of God complaining”). 1988 р. видавництво “Дніпро” опублікувало поезію та прозу Т. Шевченка в перекладах виключно Джона Віра [див.: 38]. Він переклав 29 віршових творів (понад 4180 рядків) Т. Шевченка та повість “Художник”, автобіографічний лист Т. Шевченка (у першій редакції), прозову передмову до поеми “Гайдамаки”, уривки поетового Щоденника. Твори: “Єретик” (крім послання-присвяти “Шафарикові”), “Не завидуй багатому...”, “Мій боже милий, знову лихо...”, “Юродивий”, ряд розділів із поеми “Гайдамаки” – “Титар” (крім зачинних 18-и рядків), “Треті півні”, “Червоний бенкет”, “Гупалівщина”, “Гонта в Умані”, “Епілог” – перекладено вперше. Джон Вір глибоко сприймав та адекватно (за змогою) відтворював соціально загострені й публіцистично озвучені аспекти Шевченкової поезії, сміливо й по-сучасному бачив поетову образність, відчував мелодійність і музикальність його мовлення й намагався бодай частково відтворити це багатство для англomовних читачів. У переважній кількості перекладів Джону Віру вдалося віднайти бажаний семантичний, образний і ритмічний відповідник, хоча би деякою мірою передати напругу Шевченкового слова.

Могутнім, звеличувальним гімном борцям за волю та водночас розвінчувальною, гнівною інвективою проти самодержав'я, проти колонізаційної політики царату звучить поема “Кавказ” в інтерпретації Джона Віра, що належить до високохудожніх здобутків англomовної шевченкіани. Ось як відтворено англійською вступ, де поет створив образ залитого кров'ю Кавказу й у гранично узагальнених образах ствердив непереможність народу:

“Mighty mountains, row on row, blanketed with cloud,
Planted thick with human woe, laved with human blood.

Chained to a rock, age after age
Prometheus there bears
Eternal punishment – each day
His breast the eagle tears.
It rends the heart but cannot drain
The life-blood from his veins –
Each day the heart revives again
And once again is gay.

Our spirit never can be downed,
Our striving to be free.
The sateless one will never plow
The bottom of the sea.
The vital spirit he can't chain,
Or jail the living truth.
He cannot dim the sacred flame,
The great God's fame on earth [6, 187].

Тут напрошується ось яка думка. Геніальну Шевченкову поему возвеличив український композитор С. Людкевич, створивши кантату-симфонію “Кавказ” у чотирьох частинах, мабуть, один із наймогутніших музичних творів світового рівня. Я переконана, що найвидатніші англомовні перекладачі поеми “Кавказ” – Джон Вір і Віра Річ, на жаль, не мали ніколи можливості слухати виконання цієї кантати-симфонії. Цікаво, чи змінили б вони щось у своїх перекладах, якби почули цей музичний твір?! Бо, гадаю, С. Людкевич найглибше відчув кожен драматичний нюанс поеми. Або ж такий історичний факт: зберігся уривок запису поеми “Кавказ” у виконанні Сергія Нігояна – юнака з Дніпропетровщини, що трагічно загинув 22 січня 2014 р. на Євромайдані, – йому йшов тоді 21-й рік життя! Чи його декламація безсмертного твору вплинула би на перекладачів?!

Англомовний читач сприймає рідною мовою зворушливий словесний живопис України в поемах “Сон” (“Летим. Дивлюся, аж світає...”), “Гайдамаки” (розділ “Титар”), у баладі “Причинна” і відчуває, що Джон Вір осягнув, збагнув майстерність Шевченка-лірика та зумів передати в перекладах хоча би частково усю гаму емоційних тонів оригіналу, порівняймо: “Реве та стогне Дніпр широкий, / Сердитий вітер завива, / Додолу верби гне високі, / Горами хвилю підійма” [9, т. 1, 10] – “The mighty Dnieper roars and bellows, / The wind in anger howls and raves, / Down to the ground it bends the willows, / And mountain-high lifts up the waves” [48, 26]. У Вірових перекладах чимало цікавих знахідок щодо відтворення стилістичних своєрідностей оригіналу, зокрема прізвищ-характеристик та найменувань-характеристик, що часто несуть у Шевченковому контексті великий експресивний заряд, як, наприклад, у поемі “Юродивий”: “Во дні фельдфебеля-царя / Капрал Гаврилович Безрукий / Та унтер п’яний Долгорукий / Україну правили” [9, т. 2, 230], – де *Безруким* названо генерал-губернатора Д.Г. Бібікова, активного провідника реакційної політики Миколи І на Україні, що справді не мав лівої руки (утратив під час Бородинської битви), а *Долгоруким* – чернігівського, полтавського й харківського генерал-губернатора князя М.А. Долгорукова. Джон Вір ризикнув перекласти прізвища історичних осіб (правда, історичність тих антигероїв мізерна й до того ж негативна), чим зберіг саркастичну тональність першотвору: “Twas in Tsar Sergeant-Major’s reign / That close-cropped corporal One-Arm / And drink-besotted Long-of-Arm / Two N. C. O s, ruled the Ukraine” [6, 263]. Решту пояснять читачеві підрядкові коментарі. Перекладаючи епізод про придумання прізвища Яремі (розділ “Червоний бенкет” поеми “Гайдамаки”), Джон Вір виявив певну винахідливість, дотепно й витончено, з почуттям міри, створюючи відповідники: *Голий* – *Hasnothing*; *Біда* – *Hardluck*. У перекладах він досить послідовно реалізує принцип фонетичної транскрипції як єдино відповідний при передачі звучання українського ономастикону англійськими графемами. Трапляються, правда, такі недоречні форми, як *Glukhov* замість *Hlukhiv*, але це вже, мабуть, річ у загальній тенденції тієї епохи. На жаль, у своїх шевченкознавчих статтях Джон Вір допускав чимало брехливих похвал тоталітарному режимові та не завжди подавав правдиву інформацію.

Із середовища української імміграції вийшла також видатна англомовна перекладачка української літератури Марія Скрипник. Вона перекладала з 1947 р., коли Товариство об’єднаних українських канадців почало видавати “The Ukrainian Canadian”. В її доробку поема Т. Шевченка “Катерина”, заспів балади “Причинна”, “Сон” (“На панщині пшеницю жала...”), а також шевченкознавчі статті й художні твори про Т. Шевченка, написані українською мовою. У 1971 р. “Наукова думка” опублікувала в її перекладі (за співучастю П. Кравчука) монографію Є. Шабліовського “Гуманізм Шевченка і наша сучасність” [див.:

18]. Цей переклад дуже вартісний не лише тим, що англомовний читач дістав змогу познайомитися з дослідженням чільного шевченкознавця, а й тим, що в тій книжці дуже багато цитат (головно в перекладі М. Скрипник) насамперед із Шевченкових творів, а також із поезій І. Франка, Лесі Українки, П. Грабовського та ін.

1964 р. ознаменувався появою першого майже повного англомовного (щодо кількості) “Кобзаря” в Торонто [див.: 40]. Переклади зробив В. Кіркконел на основі підрядників К. Андрусишина. 1963 р. К. Андрусишин та В. Кіркконел опублікували антологію у власному перекладі “Українські поети 1189–1962”, в якій уміщено переклади 29 творів Т. Шевченка. У кількісному стосунку “Кобзар” 1964 р. розширив можливості англомовного читача познайомитися із творчістю Т. Шевченка. У ньому неперекладеними залишилися дві російськомовні поеми (“Слепая” і “Тризна”) та чотири поезії: “Думка” (“Тяжко-важко в світі жити...”), “За що ми любимо Богдана?..”, “Думи мої, думи мої” (1848), “Мій Боже милий, знову лихо!”.

В. Кіркконел перекладав із підрядкових прозових тлумачень, у глибинну суть Шевченкової музи йому ніколи було заглиблюватися: увесь “Кобзар” він переклав за два роки, та й, як сам зізнавався, це було не єдине й не головне його заняття в той час, і додавав, що йому допомагала вправність у просодії. У перекладах багато шаблонної лексики, фразеології, не властивої поетиці Т. Шевченка, ампліфікацій; чимало найобразніших, найекспресивніших місць оригіналу згладжено. Майже всі твори В. Кіркконел довільно й не завжди вмотивовано підігнав під чотири класичні англійські ритміко-строфічні схеми. До того ж, обравши розмір, перекладач майже ніколи не відступає від нього до кінця твору – часто всупереч Шевченковим ритмовим переливам та переінструментуванням. Усе це надає перекладам деякої штучності й формальності. Найкраще вдалися В. Кіркконелу ті переклади, де він, передаючи український коломийковий розмір англійським баладним, відтворює оповідні твори (“Катерина”, “Тополя”, “Сова”, “Наймичка” та ін.). 2001 р. частину перекладів (без внесення будь-яких виправлень чи змін) перевидано в Києві [див.: 23].

Деяке значення для збагачення англомовної шевченкіани мають радянські видання творів Т. Шевченка англійською мовою (1964, 1977, 1979, 1988 і 1989 рр.), що дають англомовним читачам певне уявлення про українського поета, хоча в коментарях та передмовах там чимало хибного.

Вагомий внесок до англомовної шевченкіани належить Вірі (справжнє ім'я – Faith Elizabeth Joan) Річ – англійській поетесі, літературознавцю, перекладачу, журналісту. У 1960–1969 рр. вона опублікувала переклади 51 твору Т. Шевченка (зокрема, 9 поем) та уривка з поеми “Княжна”. 16 творів – “Причинна”, “Неофіти”, “Холодний яр”, “Чигрине, Чигрине...”, “Маленькій Мар'яні” та ін. – перекладено вперше. Більшість перекладів уміщено у збірці “Пісня з темряви” [див.: 39]. Віра Річ використовувала академічне видання 1939–1957 рр., її переклади зберігають нумерацію рядків оригіналу. Найадекватніші серед них – “Якось-то йдучи уночі...”, “Неофіти”, “Гамалія”, “Причинна”, “Кавказ”, “Садок вишневий коло хати...”. Порівняймо: “Садок вишневий коло хати, / Хрущі над вишнями гудуть. / Плугатарі з плугами йдуть, / Співають ідучи дівчата, / А матері вечерять ждуть” [9, т. 2, 11] – “Beside the house, the cherry's flowering, / Above the trees the May bugs hum, / The ploughmen from the furrows come, / The girls all wander homeward, singing, / And mothers wait the meal for them” [39, 88]. В інтерпретаціях є дуже вдалі знахідки: перевираження ономапопеї першотвору (“Великий льох”, “Причинна”), відтворення сарказму оригіналу (“І мертвим, і живим...”), семантико-стилістичних функцій іншомовних і діалектних укралень, реалій,

демінативних форм (поема “Сон”), відтворення приблизних і внутрішніх рим (“Гамалія”). Знижують якість перекладів текстуальний буквалізм (“Заповіт”), нехтування звуковою виразністю (“Думи мої, думи мої”, 1839), порушення норм англійського синтаксису (“Наймичка”).

Чимало перекладів Віри Річ публікувалися в періодиці Великобританії, зокрема в “The Ukrainian Review”: цикл “В казематі” (1965), поезії “Сон” (“На панщині пшеницю жала...”, 1964), “На вічну пам’ять Котляревському” (1969, 1998), “До Основ’яненка” (1993), “Лічу в неволі дні і ночі...” (перша редакція), “Подражаніє 11 псалму”, “Я не нездужаю, нівроку...” (усі три переклади – 1994). На пам’ятнику Т. Шевченка у Вашингтоні (урочисте відкриття відбулося 27 червня 1964 р.) викарбовано уривок із поеми “Кавказ” (рядки 11-18: “Не вмирає душа наша, / Не вмирає воля. / І неситий не виоре / На дні моря поле. / Не скує душі живої / І слова живого. / Не понесе слави Бога, / Великого Бога”) саме в перекладі Віри Річ.

2007 р. у видавництві “Мистецтво” вийшли у світ вибрані поезії Т. Шевченка в оригіналі та в перекладах Віри Річ. У книжці вміщено репродукції найкращих зразків живописних та графічних творів, що вдало розкривають різнобічність таланту Т. Шевченка – поета і художника, його універсалізм [див.: 5]. Шевченко-поет і Шевченко-художник створюють одну геніальну цілісність, тому повноцінні лише ті видання поетових перекладів, де вміщено репродукції його малярських творів, а таких видань, на жаль, небагато. У книжці – 92 віршові твори Т. Шевченка, з них 39 нових перекладів, зокрема, балад “Русалка” й “Тополя”, віршів “Нащо мені чорні брови...”, “Коло гаю в чистім полі...”, “Доля”, “Муза” та ін. Вірш “Думка” (“Тяжко-важко в світі жити...”) загалом англійською мовою перекладено вперше. Віра Річ переклала також передмову І. Дзюби до цього видання [див.: 2]. У раніше зроблені переклади Віри Річ унесла чимало вдосконалень, зокрема, творів: “Думка” (“Тече вода в синє море...”), “Тарасова ніч”, “Розрита могила”, “Чигрине, Чигрине...”, “Лічу в неволі дні і ночі...” (перша редакція). 2013 р. у видавництві “Мистецтво” вийшла англійськомовна збірка всіх перекладів Віри Річ Шевченкових поезій – 155 творів [див.: 21]. Найвідповідніші серед перекладів – “Якось-то йдучи уночі...”, “Неофіти”, “Гамалія”, “Кавказ”. Відтоді, як Віра Річ познайомилася з “Конкорданцією поетичних творів Тараса Шевченка” (Нью-Йорк, 2001), вона почала замислюватися над тим, що окремі образи та вислови повторюються у творах поета, отже, при відтворенні їх англійською мовою доречно використовувати (очевидно, якщо на це дає можливість контекст) одні й ті ж вислови чи фрази. Скажімо, у творах Т. Шевченка часто натрапляємо на образ *сокири* як символ бунту, повстання. Мабуть, варто перекладачеві передавати цей образ одним і тим самим англійським словом. Водночас у перекладі вірша “Я не нездужаю, нівроку...” маємо *axe-shaft* [5, 457], у перекладі вірша “Бували війни й військовій сварі...” – *a cleaver* [21, 319]. У листі до мене від 10 червня 2007 р. Віра Річ писала про те, що їй не задовольняє власний переклад фрази “серце мліє” з поеми “Гамалія” (“Пливуть собі, співаючи, / Море вітер чує. / Попереду Гамалія / Байдаком керує. / Гамалію, *серце мліє*: / Сказилося море, / Не злякає! І сховались / За хвилі – за гори” [9, т. 1, 151; тут і далі курсив мій. – Р. З.]). Щоб зберегти внутрішню риму, перекладачка вжила фразу *valour’s fleeing* (“мужність зникає”), однак вона відчувала, що когерентність тексту цією фразою порушено. Завдяки Конкордансу вона знайшла цю ж фразу в поезії “Іван Підкова” (“Кругом хвилі, як ті гори: / Ні землі, ні неба, / *Серце мліє*, а козакам / Тільки того й треба” [9, т. 1, 56]), де внутрішньої рими немає, отже, тим паче вислів *valour’s fleeing* не доречний. Ще один приклад із поеми “Сон”: “І знов лечу. Земля чорніє, / Дрімась розум, *серце мліє*” [9, т. 1, 185], а в перекладі Віри Річ – “Once more I fly. The

earth grows dark. / Brain drowns. / Fear is in the heart [27, 32]. Одначе знайти адекватну фразу не таланило. “Учора, – пише Віра Річ, – наводячи порядок із книжками, я натрапила на книжку про історію страшної пожежі в Лондоні 1666 року. У ній був рядок із поезії Дж. Крауча “Feels neither head, nor heart, Nor spirit reels”. Віра Юрїївна одразу відчула, що потрібне слово знайдено – the heart’s reeling. У пізніших виданнях перекладів Віри Річ знаходимо: “I fly once more. Darkness comes stealing. / Brain drowns and *the heart is reeling*” [5, 187; 21, 118].

Загалом Віра Річ переклала поезії 50 українських авторів. У її перекладацькому доробку – твори поетів XVII–XVIII ст. (серед них Мазепин вірш “Ой горе тій чайці, чайці небозі...”), вірші М. Шашкевича, новітня українська поезія – твори Є. Плужника, П. Филиповича, Л. Костенко, Є. Гуцала, М. Ореста, А. Содомори та ін.

В останні роки свого життя Віра Річ активно працювала над перекладом творів Шевченка, сподіваючись до 2014 р. перекласти всього “Кобзаря”. Одначе 20 грудня 2009 р. вона відійшла у вічність. Незаступної втрати зазнала англomовна шевченкіана, бо немає нікого, хто тепер на такому високому професійному рівні може перекладати Шевченкові твори, немає нікого, хто би так самовіддано працював. Зворушливо, що некролог Віри Річ у газеті “The Times” його автор Ю. Бендер закінчив останньою строфою Шевченкового “Заповіту” в її перекладі: “Then in that great family / A family new and free, / Do not forget, with good intent / Speak quietly of me” [11, 56]. До речі, усю свою україніку перекладачка заповіла Львівському національному університету імені Івана Франка, з яким її зріднили багаторічні творчі та наукові зв’язки.

Тривалий час працює над перекладами поезії Т. Шевченка американський славіст, професор Пенсильванського університету Михайло Найдан. Його заслуги як перекладача поезії Л. Костенко, П. Тичини, Б.І. Антонича перед англomовною українікою чималі. Разом з О. Лучук М. Найдан уклав англomовну антологію української поезії ХХ ст. “Сто років юності” (Львів, 2000). М. Найдан опублікував 2004 р. переклади 24 творів Т. Шевченка у першому випуску журналу “Ukrainian Literature. A journal of translations” (“Українська література. Журнал перекладів”) [див.: 36] та 2014 р. в окремій збірці, виданій у Львові [див.: 8]: “Причинна” (“Заспів”), “Гайдамаки” (“Вступ”), “Минають дні, минають ночі...”, “Заповіт”, “N. N” (“Сонце заходить, гори чорніють...”), “Думи мої, думи мої, Ви мої єдині...”, “І небо невмите, і заспані хвилі...”, “В неволі, в самоті немає...”, “І знов мені не привезла...”, “Не для людей, тієї слави...”, “І багата я...”, “Лічу в неволі дні і ночі...” (перша редакція), “І досі сниться: під горою...”, “Доля” та ін. Перекладач-постмодерніст М. Найдан семантично точно прагне передати зміст оригіналів, але ігнорує риму й ритміку Шевченкового вірша, його музику. Насправді навіть Шевченкового змісту не відтворюють його переклади, бо ж зміст не існує поза формою, оскільки кожен елемент форми, хай і начебто незначний, створює зміст. Аналогічно немає форми поза змістом, оскільки кожен компонент форми заряджений ідеєю. У перекладах трапляються прикрі буквализми (“І Бога благаю, / Щоб не приспав моїх діток / В далекому краю” – “And I plead for God / Not to put my children to bed / In a far-off land”); упродовження чужих реалій (“І досі сниться: під горою / Меж вербами та над водою / Біленька хаточка...” – “Even till now I have this dream: among the willows / And above the water near a mountain / There is a tiny white bungalow...”). Зокрема, гнітюче враження справляє збірка, опублікована у Львові ювілейного року. До речі, бентежить англomовний заголовок збірки “The essential poetry of Taras Shevchenko”. Дотепер ніхто не наважувався ділити найбільший поетичний скарб народу нашого на якісь підрозділи. Як на мене, то це – святотатство...

Ось деякі з найфатальніших недоглядів у збірці: “Степи мої запродані / Жидові, *nimoti*, / Сини мої на чужині, / На чужій роботі” [9, т. 1, 169] – “My steppes, sold out / To the Jewish people, to *muteness*, / My sons in a foreign land / Working in foreign work” [8, 106; тут і далі курсив мій. – Р. З.]; “По діброві вітер виє, / Гуляє по полю, / *Край дороги гне тополю* / До самого долу” [9, т. 1, 51] – “Along the leafy grove the wind is blowing, / dancing along the field, / *The edge of the road bends the poplar* / To the very ground” [8, 47]. Як зразки семантичного перекладу епохи постмодернізму ці інтерпретації цікаві, деякою мірою близькі до окремих перекладів К.О. Меннінга, але після перекладів Е.Л. Войнич, Джона Віра, Віри Річ вони не стали новим словом в англomовній шевченкіані.

Досить цікаві переклади трьох Шевченкових віршів “І небо невмите, і заспані хвилі...”, “За сонцем хмаронька пливе...”, “У Бога за дверми лежала сокира...” опубліковано 2008 р. [див.: 7]. Їх здійснили Вірляна Ткач (американський театральний режисер, поетеса й перекладач українського походження) та Ванда Фиппс (афроамериканська поетеса й перекладач) для вистави “Світло зі Сходу” мистецької групи “Яра” в театрі Ля Мама в Нью-Йорку, поставленої вперше 9-11 березня 1990 р. Ця вистава присвячена Лесю Курбасу: високохудожній колаж текстів та образів зі щоденника Леся Курбаса, спогадів його акторів та інсценізації поезії Т. Шевченка й П. Тичини. Текст перекладів опубліковано вперше в білінгвальній антології української поезії в англomовних перекладах В. Ткач і В. Фиппс та в театральних дійствах мистецької групи “Яра”.

2013 р. у нідерландсько-лондонському видавництві “Глагослав” побачив світ повний англomовний “Кобзар” у перекладі Петра Фединського – українця, що постійно проживає в англomовному світі. П. Фединський народився 1951 р. у місцевості Ешланд (штат Пенсильванія) у родині післявоєнних емігрантів з України. Виростав у свідомій українській родині, навчався в суботній українській школі. Згодом студював у Зальцбурзькому університеті (Австрія) та в Американській міжнародній школі в Сан-Пауло (Бразилія). З 1978 р. працював в Українській службі “Голосу Америки”. Перебуваючи на цій посаді, провів чимало часу в чотирьох республіках колишнього Радянського Союзу. Саме на посаді працівника служби новин “Голосу Америки” повідомляв про поступовий розпад Радянського Союзу та комуністичної системи в 1988–1991 рр. Нещодавно П. Фединський пішов на пенсію, однак продовжує активну працю як перекладач-синхроніст у площинах української та англійської мов на найвищому урядовому рівні. 1990 р. Університет Альберти опублікував перший у світі українсько-англійський комп’ютерний глосарій, який уклав П. Фединський. Як головний фотограф видавництва “Смолоскип” він зробив надзвичайно багато фотографій, що задокументовують життя української громади в Америці, події в Україні, а також українську церковну архітектуру у США.

Презентація повного “Кобзаря” відбулася в Українському інституті Америки 11 жовтня 2013 р. Уже сам факт першої публікації повного “Кобзаря” англійською мовою – надзвичайна подія у світовій шевченкіані. У цьому виданні чимало дуже цікавих та творчих знахідок; дуже добре враження справляють укладені перекладачем глибоко продумані, розлогі коментарі до Шевченкових творів. Серед майстерних перекладів – передусім “The Caucasus”, порівняймо: “І тебе загнали, мій друже єдиний, / Мій Якове добрий! Не за Україну, / А за її ката довелось пролить / Кров добру, не чорну. Довелось запить / З московської чаші московську отруту! [9, т. 1, 249] – “They drove you too, my dear old friend, / My one and only Yakiv ! You came to spill / Your good pure blood / But for her executioner. / You had a drink of Moscow’s poison from / The cup of Moscow” [30, 173]. У перекладі, зокрема, доречне слово місткої семантики executioner. Добре впорався перекладач із дуже складним закликem “Борітеся – поборете”

[9, т. 1, 249] – “Fight – you’ll win the fight” [30, 172]. Або ж уривок з опису царського палацу (поема “Сон”): “За богами – панства, панства / В сребрі та златі, / Мов кабани годовані, / Пикати, пузаті” [9, т. 1, 186] – “Behind the gods – the upper crust / All in gold and silver, / All like fattened hogs / With bloated faces, raunchy bellies!” [30, 130].

Водночас у перекладах окремих творів відчувається поспішність, неувага до деяких художніх особливостей оригіналу. Приміром, заспокоює циган знедолену жінку (драматизована ліро-епічна поема “Відьма”): “Та добре, добре. Що дальш буде? / Розкажуй дальше” [9, т. 1, 281], а в перекладі бачимо: “Well, okay, okay, what’s next? / Tell me more” [30, 197]. Порівняймо в перекладі В. Кіркконела – К.Г. Андрусина: “All right, all right! What happened then? / Pick up your sorry tale again” [40, 286].

Поему “Петрусь” подано під заголовком “Petey” [30, 394]. Іван Удовиченко (балада “У тієї Катерини...”) перетворився в перекладі на вдовця (widower) [30, 274] і, очевидно, зміст поезії зовсім незрозумілий. Надто сміливо поводить перекладач із заголовками віршів. Так, прекрасну Шевченкову поезію “На Великдень на солоні...”, П. Фединський подає під заголовком “Boasted children” [30, 305], що не відповідає суті вірша. У Віри Річ заголовок “On Easter Sunday on the straw” [21, 272], а у В. Кіркконела – К.Г. Андрусина: “On Easter day among the straw” [40, 443]. Таких відхилень у перекладах П. Фединського чимало, а їх можна було б уникнути, якби рука зичливого фахівця провела незначну “косметичну” чистку тексту, пройшла по ньому з косметичним віничком. Перекладач, до речі, дякує такій великій кількості людей за поради та допомогу... Чому ж ніхто з них серйозно не перечитав тексту? Виникають також інші запитання. В останній декаді березня 2014 р. відбулася Тридцять четверта щорічна наукова Шевченківська конференція в Нью-Йорку. Її організували НТШ, УВАН, Інститут україністики Гарвардського університету та Український інститут Америки. Працювали там дві секції, україномовна та англійськомовна, було виголошено низку цікавих доповідей. Однак не було і згадки про англійськомовну шевченкіану, про її найновіше досягнення – перший цілісний “Кобзар” англійською мовою. Факт, безумовно, дуже сумний...

Уперше повноцінно здобутки світової шевченкіани (зокрема англійськомовної) підсумовує шеститомна Шевченківська енциклопедія. Протягом 146 років зроблено чимало для сприйняття Шевченкового слова англійськомовними літературами. Але усе це зроблено завдяки окремим ентузіастам. Англійськомовна шевченкіана потребує також державної підтримки Української Держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Б. Поезії. – К.: Рад. письменник, 1989 – 454 с.
2. Дзюба І. Тарас Шевченко // Шевченко Т. Вибрана поезія. Живопис. Графіка = Shevchenko T. Selected poems. Paintings. Graphic works / Пер. Віра Річ. – К.: Мистецтво, 2007. – С. 5-45.
3. Жомниць А. Вопросы поэтики и стиля Шевченко в переводах на английский язык: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Киев. гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. – Киев, 1971. – 29 с.
4. Шевченківська енциклопедія: У 6 т. – Т. 2. – К., 2012. – 760 с.
5. Шевченко Т. Вибрана поезія. Живопис. Графіка = Shevchenko T. Selected poems. Paintings. Graphic works / Пер. Віра Річ. – К.: Мистецтво, 2007. – 608 с.
6. Шевченко Т. Вибрані поезії = Shevchenko T. Selected poetry. – К.: Дніпро, 1977. – 336 с.
7. Шевченко Т. І небо невміте, і заспані хвилі; За сонцем хмаронька пливе; У Бога за дверми лежала сокира... = Shevchenko T. The sky’s unwashed; A cloud floating behind the sun; In God’s home behind the front door there lay an axe // В іншому світлі. Антологія укр. поезії в англійськомовних перекладах В. Ткач і В. Фіппс та в театральних дійствах мистецької групи “Яра” = In a different light: A bilingual anthology of Ukrainian literature / Transl. into English by V. Tkach & W. Phipps as Performed by Yara arts group. – Львів: Срібне слово, 2008. – С. 48-55.
8. Шевченко Т. Кобзар = Shevchenko T. The essential poetry / Пер. М. Найдана = Transl. by M. Naydan. – Львів, 2014. – 112 р.

9. Шевченко Т. Повне збір. тв. – К.: Наук. думка, 1989–1991. – Т. 1-2.
10. *A Russian Anthology in English* / Ed. by C.E. Bechhofer Roberts. – London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co, 1917; New York: E.P. Dutton, 1917. – P. 82-96; 186-199.
11. Bender Yu. Vera Rich: translator, journalist, poet and human rights activist // *The Times*. – 2010. – Jan. 25. – P. 56.
12. Derzhavyn V. Post-war Ukrainian literature in exile // *The Ukrainian Rev.* – 1957. – Autumn. – Vol. IV. – No 3. – P. 13-24.
13. Honcharenko A. Curious ideas of the poet Taras Shevchenko // *The Alaska Herald*. – 1868. – Mar. 1.
14. Marchant F. P. Taras Grigorievitch Shevchenko: an appreciation with translations from Shevchenko's Little or Malo-Russian poetry // *The Anglo-Russian Lit. Soc. Proc.* – 1897. – May, June & July. – P. 5-21.
15. Morfill W. R. A Cossack poet // *Macmillan's Mag.* – 1886. – Apr. – № 318. – P. 458-464.
16. [Morfill W.]. Rev. of: Vik: the Century, a collection of Malo-Russian poetry and prose publ. from 1798 to 1898: In 3 vols. (Kiev, Peter Barsky) // *The Athenaeum*. – 1903. – 10 Jan. – № 3924. – P. 43-44.
17. Morfill W. R. The peasant-poets of Russia // *The Westminster Rev.* – New ser. – 1880. – July. – No CXV. – P. 63-93.
18. *Shabliovskiy Ye.* The humanism of Shevchenko and our time / Transl. by M. Skrypnyk with participation of P. Kravchuk. – К.: Наук. думка, 1971. – 328 с.
19. *Shevchenko T.* It's all the same to me... / Transl. by H. Lubach // *Ukrainian life*. – 1941. – March. – P. 7.
20. *Shevchenko T.* "Drowsy the waves...", "If lordlings ye could only know...", "See, fires ablaze..." // *Anthology of modern Slavonic literature in prose and verse* / Transl. by P. Selver. With an introd. & literary notes. London; Kegan P., 1919. – P. 61-70, 204-207;
21. *Shevchenko T.* Kobzar / Transl. by Vera Rich; introduced and compiled by R. Zorivchak. – Kyiv: Mystetsvo Publ., 2013. – 336 p.
22. *Shevchenko T.* Legacy / Transl. by P.P. Selver // *The New Age*. – New ser. – 1915. – Vol. 16. – № 22. – Apr. 1. – P. 589.
23. *Shevchenko T.* Poems / Transl. by W. Kirkconnell & C. H. Andrusyshen / Comp. N. Kozubovska, M. Slavinsky. – Kyiv: Ed. "Prime", 2001. – 198 p.
24. *Shevchenko T.* Poetry / Transl. by P. Breslin // *Moscow News*. – 1939. – March 6. – P. 12-13; 1939. – March 13. – P. 18.
25. *Shevchenko T.* Poetry / Transl. by P. Breslin // *Soviet land*. – 1939. – № 2. – P. 6-9.
26. *Shevchenko T.* Poetry / Transl. by J. Lindsay // *The International Literature*. – 1939. – № 3. – P. 51-56.
27. *Shevchenko T.* Song out of darkness / Transl. by V. Rich. – London: The Mitre press, 1961. – 128 pp.
28. *Shevchenko T.* Selected poems / Transl. with an introd. by C.A. Manning. – Jersey City, N. J.: Ukr. National Association, 1945. – V. 217 p.
29. *Shevchenko T.* The artist (extrs.) // *The Times Literary Supplement*. 1965. – Vol. 64. – No 3323. – P. 982.
30. *Shevchenko T.* The complete Kobzar / Transl. from the Ukrainian by P. Fedynsky. – London: Glagoslav Publ. Ltd, 2013. – XXIV, 413 p.
31. *Shevchenko T.* The drowned maiden / Transl. by H. Lubach // *Ukrainian life*. – 1940. – April. – P. 10-11.
32. *Shevchenko T.* The poplar / Transl. by H. Lubach // *Ukrainian life*. – 1940. – May. – P. 8-9.
33. *Shevchenko T.* Thoughts of an exile / Transl. by H. Lubach // *Ukrainian life*. – 1940. – Aug. – P. 11.
34. *Shevchenko T.* Selected works. Poetry and prose / Classics ser. – Moscow: Progress publ., 1979. – 536 p.
35. *Shevchenko T.* Selected works. Poetry and prose / Ed. by John Weir. – Moscow: Progress publ., s. a. – 472 p.
36. *Shevchenko T.* Selections // *Ukrainian Literature: A journal of translations*. – 2004. – Vol. 1. – P. 123-138.
37. *Shevchenko T.* Selections / Transl. by John Weir. – Toronto: Ukrainian Canadian, 1961. – 142 p.
38. *Shevchenko T.* Selections: Poetry and prose / Transl. from the Ukrainian & Russian by J. Weir. – Kyiv: Dnipro Publ., 1988. – 338 p.
39. *Shevchenko T.* Song out of darkness / Transl. by V. Rich. – London: The Mitre Press, 1961 – 128 p.
40. *Shevchenko T.* The Kobzar / Transl. from the Ukrainian by C.H. Andrusyshen and W. Kirkconnell. – Toronto: Univ. of Toronto press, 1964. – LI, 564 p.
41. *Shevchenko T.* Two poems / Transl. by C.K. Giffey // *The Ukrainian Rev.* – 1955. – Vol. 2. – № 1. – P. 24-25.
42. *Six lyrics from the Ruthenian of Taras Shevchenko, also the Song of the Merchant Kalashnikov from the Russian of Mikhail Lermontov* / Rendered into English verse with a biographical sketch by E.L. Voynich. – London: Elkin Mathews, 1911. – 64 p. – (Vigo Cabinet Series, 86).
43. *Songs of Ukraina with Ruthenian poems* / Transl. by F.R. Livesay. – London; Paris & Toronto: J.M. Dent & Sons Ltd, New York: E.P. Dutton, 1916. – 176 p.
44. *Stevens J. A.* Chevchenko – the national poet of Little Russia // *The Galaxy*. – 1876. – Oct. – Vol. 22. – № 4. – P. 537-543.
45. *The Kobzar of the Ukraine being select poems of T. Shevchenko* / Done into English verse by A.J. Hunter. – Teulon, Man: Publ. by A.J. Hunter, 1922. – 146 p.
46. *The Slav Anthology* / Transl. by E.W. Underwood. – Portland, Maine: The Mosher press, 1931. – P. 148-150.
47. *Ukrainian songs and lyrics* / Transl. & ed. by H. Ewach. – Winnipeg: Ukrainian Publ. Co., 1933. – 77 p.
48. *Weir John.* Bard of Ukraine: An Introduction to the Life and Works of Taras Shevchenko. – Toronto: National Jubilee Committee of the Association of United Ukrainian Canadians, 1951. – 64 p.

Отримано 26 серпня 2014 р.

М. Львів

